Al-Mustafa International University

Discourse of History

Homepage: https://skh.journals.miu.ac.ir

Print ISSN: 2383-1944
Online ISSN: 2783-235X

"Sokhan-e Tarikh" in the Mirror of Content Analysis

Amir Karimi [1], and **Kourosh Fathi** [2]

1.PhD student, Department of History, Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz, East Azerbaijan and Research Instructor, Farhangian University, Tehran., Iran.
E-mail: Amirkarimi1401@ms.tabrizu.ac.ir

2.Assistant Professor, Department of Humanities and Social Studies, Farhangian University, Hakim Ferdowsi Campus, Alborz, Iran. E-mail: k.fathi@cfu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 2024-01-10
Received in revised form 2024-02-14
Accepted 2024-04-16
Available online 15 June 2026

Keywords:
Content Analysis,
History of Islam,
Historical Journals,
Sokhan-e Tarikh.

ABSTRACT

The study and analysis of articles published in academic journals represent one of the emerging scholarly approaches that have garnered increasing attention due to the growing volume of scientific publications. Among the prominent journals in the field of the history of Islam and the Ahl al-Bayt (the Prophet's Household) is the quarterly journal *Sokhan-e Tarikh* (Discourse on History). This research provides the journal's editorial board and policymakers with an opportunity to evaluate its content-related progress and shortcomings, thereby enabling them to direct their scholarly efforts more purposefully and to explore emerging thematic areas. Accordingly, the primary objective of this study is to examine and analyze the articles published in this quarterly journal. The research employed a content analysis methodology, utilizing Excel software to investigate 167 articles published in issues 18 through 41 of this journal. The findings reveal that the majority of articles were co-authored, with male authors demonstrating significantly higher participation rates than their female counterparts. In terms of institutional affiliation, faculty members from Al-Mustafa International University constituted the largest group of contributing authors, and the most prolific individual authors were identified. Furthermore, assistant professors and other faculty members (academic staff) exhibited the highest levels of scholarly engagement. Geographically, the thematic focus predominantly centered on the Islamic world and Iran. In terms of subject matter, intellectual and political issues were found to be particularly prevalent. Consequently, recommendations such as publishing special issues, releasing editions in Arabic or English, and paying greater attention to social topics were proposed as potential strategies to enhance the journal's overall quality.

Cite this article: Karimi, Amir., &. Fathi, kourosh (2026). "Sokhan-e Tarikh" in the Mirror of Content Analysis. *Discourse of History*, *20* (53), 7-31.
https://doi.org/10.22034/SKH.2024.17106.1468

© The Author(s). Publisher: Al-Mustafa International University.
DOI: https://doi.org/10.22034/SKH.2024.17106.1468

سخن تاریخ
شاپا چاپی: ۱۹۴۴-۲۳۸۳
شاپا الکترونیکی: ۲۳۵X-۲۷۸۳
Homepage: https://skh.journals.miu.ac.ir

«سخن تاریخ» در آیینه‌ی نقد محتوایی

امیر کریمی [1] و کوروش فتحی [2]

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری، گروه تاریخ، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز، آذربایجان شرقی و مربی پژوهشی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: Amirkarimi1401@ms.tabrizu.ac.ir r

۲. گروه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی دانشگاه فرهنگیان پردیس حکیم فردوسی البرز، ایران.
رایانامه: k.fathi@cfu.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
علمی – پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۰
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۱/۲۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۲۸
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۲۵

کلیدواژه‌ها:
تحلیل محتوایی،
تاریخ اسلام،
مجلات تاریخی،
سخن تاریخ.

چکیده

مطالعه و تحلیل مقالات منتشرشده مجلات پژوهشی یکی از رویکردهای جدید علمی است که به دلیل ازدیاد و افزایش تعداد مقالات مورد توجه قرارگرفته است. در این میان یکی از نشریات برتر در حوزه تاریخ اسلام و اهل‌بیت(ع)، فصل‌نامه «سخن تاریخ» است. این تحقیق به دست‌اندرکاران و سیاست‌گذاران مجله این فرصت را می‌دهد که در حین ارزیابی پیشرفت و کمبودهای محتوایی مجله، تلاش‌های مطالعاتی خود را جهت‌دارتر بکنند و موضوعات جدید را مورد تحلیل قرار بدهند؛ در این راستا بررسی و تحلیل مقالات این فصل‌نامه هدف این پژوهش است. تحلیل محتوا روش مورداستفاده در تحقیق بود که ۱۶۷ مقاله بین شماره‌های هجدهم و چهل و یکم این فصل‌نامه منتشرشده را با استفاده از نرم‌افزار اکسل موردبررسی قرار داد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که اکثر مقالات به‌صورت گروهی و مردان فعالیت بیش‌تری نسبت به زنان دارند. استادان جامعه المصطفی(ص) العالمیه دارای بیش‌ترین نویسند در میان دانشگاه‌ها بودند و فعال‌ترین نویسندگان شناسایی شدند. استادیاران و هیئت علمی بیش‌ترین میزان مشارکت را داشتند و در عرصه جغرافیایی، جهان و اسلام و ایران بیش‌ترین میزان توجه را به خود اختصاص دادند. در تحلیل موضوعات نیز مشخص شد که مسایل فکری و سیاسی بسیار محبوبیت داشتند و در نتیجه، توصیه‌هایی هم‌چون: انتشار ویژه‌نامه، انتشار شماره به زبان عربی یا انگلیسی و توجه به موضوعات اجتماعی ارائه شد که ممکن است به بهبود کیفیت نشریه کمک کند.

استناد: کریمی، امیر ؛ و فتحی، کوروش (۱۴۰۵). «سخن تاریخ» در آیینه‌ی نقد محتوایی. *سخن تاریخ*، ۲۰ (۵۳)، ۳۱-۷.
https://doi.org/10.22034/SKH.2024.17106.1468

ناشر: جامعهٔ المصطفی (ص) العالمیه.
© نویسندگان.

مقدمه

در یک بررسی تاریخی، تاریخ‌نگاری اسلامی در تاریخ از زمان حضرت محمد(ص) تا زمان حاضر تکامل‌یافته است. برای شناخت تاریخ‌نگاری در میان مسلمان، ابتدا نیازمند شناخت مختصری از اسلام به‌عنوان یکی از مهم‌ترین وقایع تاریخ بشری هستیم. در این دین، اصطلاح اسلام به‌معنای تسلیم در برابر اراده خداوند است (بقره/ ۱۳۰) و هر شیء باید با خواست خدا/ الله یا قانون طبیعت مطابقت داشته باشد، هم‌چنین موجودات معقولی مانند انسان در انتخاب مطابقت یا عدم تطابق آزادند. دین مبین اسلام می‌آموزد که قدرت خداوند از طریق قرآن به حضرت محمد(ص) به بشریت رسیده است و با استناد به کتاب مقدس قرآن در سوره‌ی بقره، آیه‌ی ۱۶۵ مسلمانان معتقدند که خداوند قادر و داناست (دونر[1]، ۲۰۱۰؛ اسپایس و شاخت،[2] ۱۹۶۵). حال نیازمند بررسی تاریخ اسلام و فرق و شعب مختلف آن هستیم. جدایی‌های مذهبی و قومی در میان مسلمانان پس از رحلت پیامبر مکرم اسلام(ص) آغاز شد، اگرچه شیعیان اعتقاد دارند تشیع در زمان حیات پیامبر اکرم(ص) نیز وجود داشته است (نوبختی، ۱۴۱۲: ۱۷۱۸؛ امین، ۱۴۰۳: ۱۸۱۹). با انتصاب ابوبکر بر تخت خلافت مسلمانان (طبری، ۱۴۰۰، ج۳: ۲۰۲ - ۲۰۳)، تعدادی معتقد بودند که خلافت و مرجعیت دینی متعلق به امام علی(ع) (شیعیان) بود. پیروان اصول سنت پیامبر اکرم(ص) و شیعیان به‌مرور اختلافاتی را در خود مشاهده کردند؛ شیعیان، برای توجیه اعتقادات شان، جایگاه امام علی(ع) را نسبت به پیامبر اکرم(ص)، صحابه و نسبت با مسلمانان به‌طور خاص مورد توجه قرار دادند و در این روند متوجه شدند، که بین دیدگاه‌های آنان و دیگر مسلمانان اختلاف وجود دارد. این تفاوت‌ها نه‌تنها در عقاید و تفکرات آن‌ها گسترش پیدا کرد، بلکه بر دید تاریخی آن‌ها نیز تأثیر داشته است. حال مساله‌ی اصلی تاریخ‌نگاری اسلامی و دیدگاه‌های آن‌هاست که روند تحولات در تاریخ اسلام را باز می‌نمایاند، اگرچه خودش نیز مورد انتقاد قرار گرفته است.

از جمله مشکلاتی که در نقدهای اعلام شده در مورد تاریخ‌نگاری اسلامی وجود دارد، عبارت‌اند از: شکاف بین وقایع تاریخی و ثبت آن‌ها، این واقعیت که مجموعه‌های تاریخی اولیه باقی نمانده و در آثار بعدی نقل شده یا خلاصه شده است، مشکل منشأ شفاهی بسیاری از گزارش‌ها (سجادی، ۱۳۸۰: ۲۲)، ناسازگاری منابع غیر اسلامی، گزارش‌های جعلی، تأثیرات سیاسی بر تاریخ‌نگاری، هدف تاریخ‌نگاری و اصالت مورخ هنوز مورد بررسی مورخان کنونی است

[1] Donner

[2] Spies & Schacht

(هس،[1] ۱۹۸۵؛ شاهین،[2] ۲۰۱۸). منطقی به نظر می‌رسد که نتیجه‌گیری کنیم که حجم عظیم آثار مکتوب که پس از اسلام تولید شده است را باید در درجه اول به تأکید آیات مختلف قرآنی بر کتابت و داستان‌هایی درباره‌ی اقوام و پیامبران پیشین نسبت داد که تشویق می‌کرد (ادهم، ۱۹۷۴: ۳۶). به نظر می‌رسد دومین انگیزه مهم، سیره پیامبر اسلام بوده است که باید برای نسل‌های آینده حفظ شود تا بتوانند از آن بهره ببرند (دوری، ۱۹۸۳: ۲۰). در این میان، منابع دیگری نیز، نوشته شده‌اند که عبارت بودند از سیره، معاذی و فتوح، کتب احباریون و انساب و روایات شفاهی.

در واقع، تاریخ‌نگاری مسلمان شامل آن دسته از آثاری است که مسلمانان در برهه‌ای معین از تاریخ ادبی خود، آن‌ها را آثار تاریخی می‌دانستند و در عین حال حاوی مقدار معقولی از مطالبی است که می‌توان آن‌ها را طبق تعریف ما از تاریخ، غیر تاریخی طبقه‌بندی کرد. هم‌چنین یکی از مشکلاتی که به تاریخ‌نگاری اسلامی نسبت داده می‌شود این است که بین زمان وقایع دوران اولیه اسلام و تاریخ‌نگاری آن‌ها فاصله وجود دارد (دونر، ۲۰۲۰؛ هیرشلر،[3] ۲۰۰۶). آیا این فاصله آن‌قدر طولانی است که در واقع می‌تواند کل تاریخ‌نگاری را رد صلاحیت کند؟ به نظر می‌رسد که این شکاف در اولین برخورد عالمان غربی با منابع اسلامی قرن دوم و سوم عصر اسلامی چندان مهم تلقی نمی‌شد.

در حالی‌که در عربستان جاهلی، انتقال شفاهی وقایع تاریخی رواج داشت، کتابت دستوری قرآن و سیره پیامبر راه را برای تولید کتاب تاریخی زیادی در یک هزاره باز کرد. منابع نگارشی ابتدایی مربوط به قرن اول اسلامی، به‌شدت تحت تأثیر اهل حدیث قرار گرفت و شکل حدیثی به دست آورد که با زنجیره‌ای از راویان شروع شد و سپس گزارش می‌شد (گلدتسیهر،[4] ۱۳۸۷: ۱۸۶). در فاصله بین حوادث و تألیف نخستین کتاب‌های تاریخ، نقل شفاهی غالب بوده است (احمدی، ۱۳۹۱)، اما برخی از کتاب‌های این دوره را می‌توان از تألیفات بعدی بازیابی کرد و نقد ناقلان و نقد حدیثی بسیاری از گزارش‌ها را پالایه کرد. هم‌چنین نفوذ سیاست و تمایلات ایدئولوژیک و امکان جعل، لزوم رسیدگی محتاطانه به مطالب تاریخی را ایجاب می‌کند، هرچند کل آثار را بی‌اعتبار نمی‌کند؛ بنابراین، به‌طورکلی مشکلات تاریخ‌نگاری اسلامی تقریباً در تمام تاریخ نگاری‌های زمان گذشته یا غیرآکادمیک مشکل دارد؛ اما مانع درک تاریخی نمی‌شود. با این حال، در این

[1] Hess
[2] Sahin
[3] Hirschler
[4] Goldtsihar

میان علم رجال نیز بسیار میان مورخان مورد توجه بوده است که در میان شیعه و سنی تفاوت‌هایی را می‌توان در این حوزه استنبات کرد.

با سیر در منابع می‌توان این‌گونه تعریف کرد که علم رجال، در جهان اسلام ابتدا بر سیره، سیره‌ی پیامبر گرامی اسلام، حضرت محمد(ص) و سپس چهار خلیفه راشدین اطلاق شد (سبحانی، ۱۴۲۱: ۱۲؛ سیفی، ۱۴۲۲: ۱۰۹). از آن‌جایی‌که اعتبار بخشیدن به سخنان حضرت محمد مصطفی(ص) نیازمند یک مطالعه‌ی وسیع و گسترده است؛ زندگی‌نامه دقیق همیشه مورد توجه زندگی‌نامه نویسان مسلمان بوده است که بر این اساس سعی در جداسازی حقایق از اتهامات، سوگیری از شواهد و غیره داشته‌اند (دونر، پیشین؛ واریسکو،[1] ۱۹۹۵). «صراط رسول‌الله»، نوشته‌ی ابن اسحاق اولین زندگی‌نامه اسلامی باقی‌مانده است که در قرن هشتم نوشته شده است؛ اما ما را تنها، از نقل قول‌ها و نقل‌های بعدی (قرن نهم تا دهم) می‌شناسیم. از دیگر مورخان مشهور مسلمان که علم سیره یا علم حدیث را مطالعه کردند عبارت‌اند از: عروه بن زبیر (متوفی ۷۱۲)، وهب بن منبیه (متوفی ۷۲۸)، ابن اسحاق (متوفی ۷۶۱)، الواقدی (۷۴۵ – ۸۲۲)، ابن هشام (متوفی ۷۲۸)، مقریزی (۱۳۶۴ – ۱۴۴۲) و ابن حجر عسقلانی (۱۳۷۲ – ۱۴۴۹) و دیگران. این روند تاریخ‌نگاری و انواع آن، در طول زمان با فراز و نشیب‌های بسیاری روند تکامل را می‌پیماید تا به یکی از مهم‌ترین تاریخ‌نگاران جهان اسلام به‌نام ابن خلدون برسد.

نخستین بررسی‌های دقیق درباره‌ی موضوع تاریخ‌نگاری و نخستین نقدها بر روش‌های تاریخی در آثار مورخ و تاریخ‌نگار مسلمان، ابن خلدون که به‌عنوان پدر تاریخ‌نگاری، تاریخ فرهنگی شناخته می‌شود، ظاهر شد. دیدگاه او به فلسفه تاریخ، به‌ویژه برای نوشته‌های تاریخ‌نگاری او در مقدمه‌اش، زمینه‌ای برای مشاهده نقش دولت، ارتباط، تبلیغ و تعصب نظام‌مند در تاریخ و ظهور و سقوط تمدن‌ها فراهم کرد (نصیروف،[2] ۲۰۲۱؛ سیدانی،[3] ۲۰۰۸).

ابن خلدون با بادیه‌نشینان شمال آفریقا و در شهرهای پیش‌رفته مسلمان گرانادا و قاهره زندگی می‌کرد. این تجربیات سرچشمه‌ی یکی از ایده‌های اصلی او بود: این‌که انسان‌ها ابتدا در قبایل بادیه‌نشین زندگی می‌کردند و سپس به تمدن رسیدند؛ امّا با افزایش ثروت و تجمل، تمدن به انحطاط رفت (ناصح ستوده، ۱۳۸۶). او معتقد بود؛ که هیچ سلسله یا تمدنی نمی‌تواند حیات را برای بیش از چهار نسل حفظ کند. ابن خلدون نوشته‌های خود را با تاریخ سطحی مقایسه کرد که چیزی بیش از اطلاعات درباره‌ی رویدادهای سیاسی نبود و برای تفریح اجتماعات بزرگ و شلوغ

---

[1] Varisco

[2] Nasyrov

[3] Sidani

استفاده می‌شد. او فکر می‌کرد که مورخان زمان او در پذیرش سنت بیش ازحد زودباور بودند. وی در مورد اخلاقیات مکرر آن‌ها در مورد رفتار نادرست برخی از خلفا، اظهار داشت؛ که مردم دوست دارند رفتار نادرست خود را با جست‌وجوی نمونه‌هایی از بزرگانی که همین کارها را انجام داده‌اند در تاریخ توجیه کنند (انگ و لو،[1] ۲۰۱۲؛ آستن و یانسن،[2] ۱۹۹۶؛ هرناوان،[3] ۲۰۱۷). برای رسیدن به‌معنای درونی تاریخ، مورخ باید تفکر می‌کرد و علل را توضیحات ظریف می‌داد. برای تحقق این امر، تاریخ باید ریشه در فلسفه داشته باشد یا همان‌طور که ابن خلدون در مورد کار خود گفت، باید علمی، جدید و بدیع باشد.

حال پس از گذشت سالیان بسیاری از تاریخ‌نگاری اولیه و مقدماتی دوران اسلامی، تاریخ‌نگاری در جهان اسلام به خود شکل دانشگاهی گرفته است. به این معنا که روش‌شناسی و روش‌مندی از مهم‌ترین اصول نگارش تاریخ به شمار می‌رود. از جمله عوامل توسعه‌ی علمی شدن تاریخ‌نگاری در اسلام، انتشار مقالات علمی در مجلات معتبر مورد تأیید سازمان‌های علمی در نه‌تنها کشورهای اسلامی، بلکه در کشورهای غیرمسلمان است.

نکته‌ای که باید هم‌گام با انتشار مطالب تاریخی مورد توجه قرار گیرد، نقد آثار است، که از کتاب‌ها شروع شده و به مقالات می‌رسد. از آن زمان تا کنون تغییرات زیادی در این حوزه صورت گرفته است و به‌مرور تاریخ‌نگاری در حوزه‌ی اسلام، شکل روش‌مند و سامان‌مند علمی به خود گرفته است.

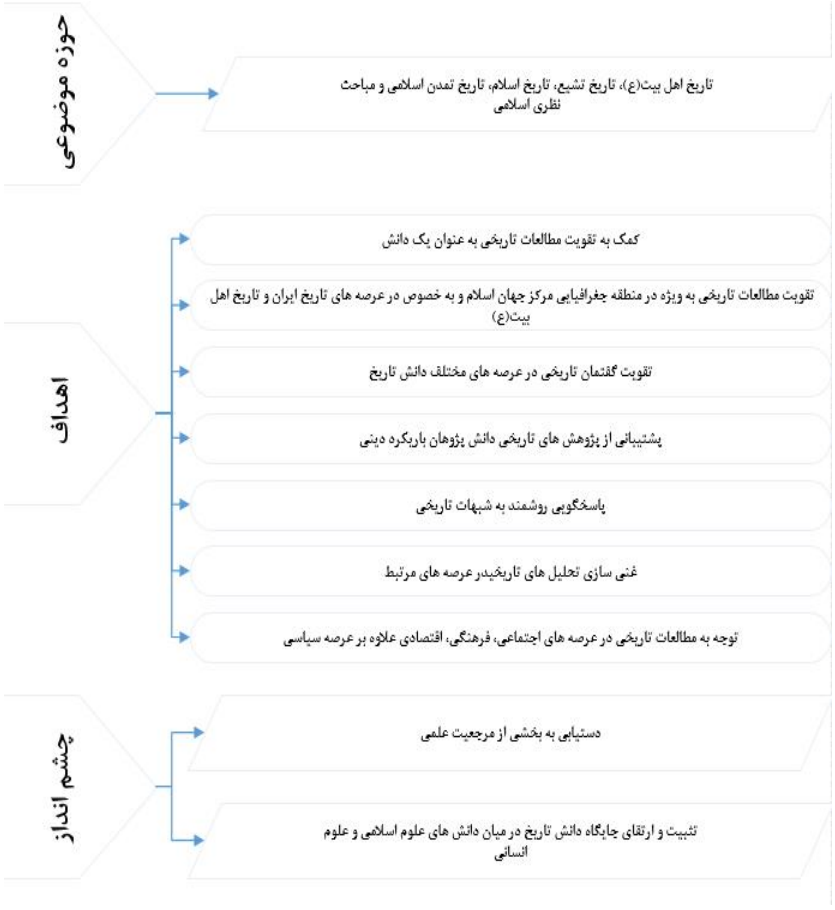
امروزه تاریخ‌نویسی و تاریخ‌نگاری در حوزه‌ی اسلام نه‌تنها از طریق کتاب‌های تاریخی، بلکه بخش مهمی از آن‌ها از طریق مجلات و مقالات علمی تولید می‌شود و در این میان سالیانه مجلات علمی در حوزه‌ی تاریخ اهل‌بیت(ع)، تاریخ تشیع، تاریخ اسلام، تاریخ تمدن اسلامی و مباحث نظری اسلامی مقالات مختلفی را چاپ و منتشر می‌کنند. در این میان، مجلات مورد تائید وزارت علوم همانند: پژوهش‌نامه تاریخ اسلام، پژوهش‌نامه تاریخ تمدن اسلامی، پژوهش‌های تاریخی ایران و اسلام، تاریخ اسلام و ایران، تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، تاریخ و تمدن اسلامی، تاریخ و فرهنگ، مطالعات تاریخ اسلام، مطالعات تاریخی جهان اسلام، از اهمیت و اعتباری خاصی برخوردارند (پرتال نشریات وزارت علوم، ۱۴۰۲). در میان این مجلات «سخن تاریخ» از جمله مجلاتی است، که فعالیت خود را از سال ۱۳۸۵ آغاز کرده و دارای رتبه علمی «ب» از وزارت علوم است و توسط جامعة المصطفی العالمیه (مجتمع آموزش عالی تاریخ،

[1] Ang & Low

[2] Austen & Jansen

[3] Hernawan

سیره و تمدن اسلامی) منتشر شده و در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام[1] نمایه می‌شود. این نشریه توجه خاصی به تاریخ اهل‌بیت(ع) دارد و از این نظر متمایز است.

نمودار ۱. حوزه‌ی موضوعی، اهداف و چشم‌انداز مجله‌ی سخن تاریخ

بر اساس مقدمه‌ی فوق و با توجه به‌روشن شدن مساله‌ی پژوهش، هدف از پژوهش حاضر تحلیل محتوایی مقالات منتشر شده در مجله‌ی علمی سخن تاریخ است و پاسخ به‌سؤالات پژوهش است. در این میان، علاوه بر تحلیل محتوایی مقالات منتشر شده، عوامل مختلفی هم‌چون:

[1] isc

تحلیل نویسندگان، شکل و ظاهر مجله، نوع نگارش مقالات و اعتبار منابع و تحلیل استنادی می‌تواند بر ارزش نگاشته بیفزاید.

۱. وضعیت علمی، جنسیتی، هم‌کاری و پرکارترین نویسندگان چیست؟
۲. وضعیت دانشگاه‌ها و کشورهای مورد مطالعه چگونه است؟
۳. وضعیت موضوعی و تاریخی مقالات چگونه است؟

۱. پیشینه‌ی پژوهش

در زمینه‌ی پیشینه‌ی پژوهش مقالات متعدد مرتبطی در عرصه‌ی علوم انسانی صورت گرفته است و در حوزه‌ی تاریخ مقالات کمی به چشم می‌خورد.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

نویسندگان	سال	عنوان مجله بررسی‌شده	کشور	یافته‌ها
محمدی و هم‌کارانش	۱۳۹۴	فصل‌نامه پژوهش‌های فلسفی – کلامی	ایران	از نظر رتبه‌های علمی ۳۵ درصد آثار توسط استادیاران و ۱۰ درصد توسط دانش‌یاران نوشته شدند. بررسی وابستگی سازمانی نویسندگان نشان داد که ۱۱۲ اثر (۱/۲۸ درصد) توسط محققان دانشگاه قم نوشته شدند. از نظر موضوعی، ۶/۲۵ درصد آثار در حوزه‌ی فلسفه‌ی اسلامی، ۸/۱۹ درصد در حوزه‌ی فلسفه‌ی غرب ۷ درصد در حوزه‌ی کلام جدید بوده است.
زارعی و دیگران	۱۳۹۴	فصل‌نامه مطالعات ملی	ایران	پر استنادترین نویسنده و مترجم به ترتیب «آنتونی گیدنز» با ۸۲ و «محسن ثلاثی» با ۵۱ استناد است. پر استنادترین کتاب فارسی و لاتین، «تجدد و تشخص» و هویت اجتماعی به ترتیب با ۳۱ و ۹ استناد و پر استنادترین مجلات فارسی و انگلیسی، نشریه‌ی «مطالعات ملی» و مجله‌ی شخصیت و روان‌شناسی اجتماعی به ترتیب با ۳۴۵ و ۱۱ استناد بودند.
بهنیافر و دیگران	۱۳۹۵	فصل‌نامه حکمت و فلسفه	ایران	«چند نویسندگی» و نسبت آن با نوآوری، سهم ناچیز تولیدات بومی در تولیدات جهانی این حوزه، گرایش زبانی مآخذ مقالات و نیز نسبت خوداستنادی نویسنده و خوداستنادی مجله و نیز دلالت‌های قابل استخراج

				درباره‌ی «کار جمعی» در حوزه‌های نظری‌تر علوم انسانی، از جمله محورهایی بودند که مدلول آن‌ها در پژوهش و در ارتباط با تحلیل استنادی انجام شده در حوزه‌ی فلسفه به‌عنوان یکی از حوزه‌های اصلی علوم انسانی در ایران مورد توجه قرار گرفته‌اند.
حاجی پور و همکارانش	۱۳۹۵	حوزه‌ی مدیریت راهبردی	ایران	بررسی روش‌های پژوهشی نیز نشان داد مقالات توصیفی - کاربردی، روش تحقیق آمیخته و ابزار پرسش‌نامه از فن‌های پر استقبال پژوهش‌گران این حوزه بوده و سطح تحلیل نیز نشان می‌دهد؛ موضوعات متناسب با مدیریت راهبردی، بیش‌تر در سطح تحلیل افراد و مدیران ارشد بوده است.
الله اکبری و عابدی	۱۳۹۵	مطالعات تاریخی جهان اسلام	ایران	اکثریت مقالات توسط نویسندگان مرد نوشته شده است و استادیاران بیش‌ترین میزان مشارکت را داشته‌اند. جامعه‌المصطفی(ص) العالمیه با فراوانی ۲۵ درصد، دانشگاه اصفهان و دانشگاه تهران بیش‌ترین میزان هم‌کاری را با این نشریه داشته‌اند.
آخوندی	۱۳۹۸	مجله‌ی راهبرد	ایران	موضوع علوم سیاسی با ۱۷ درصد، بیش‌ترین مباحث مورد استفاده در این مقالات بوده‌اند. هم‌چنین بررسی مولفان مقاله‌ها نیز نشان می‌دهد مولفان با رتبه‌ی علمی دکتری، دانشجوی دکتری و هم‌چنین استادیار بیش‌ترین تعداد از نویسندگان را به خود اختصاص داده‌اند.
تاشکلن و آکچا[1]	۲۰۱۶	مرور تاریخی آمریکا	آمریکا	«مرور تاریخی آمریکا» دارای درجه‌ی افزایش هم‌گرایی با سایر رشته‌ها است. این مجله به‌طور فزاینده‌ای متنوع شده است و در نتیجه دیگر ویژگی‌های اصلی رشته‌ی تاریخ را منعکس نمی‌کند.
لاتوکنسینا[2]	۲۰۲۳	مطالعات اسلامی	...	نویسندگان مقالات با کشورهای آسیایی و اروپایی که بیش‌ترین ارتباط را با قاره‌ی آمریکا دارند و سپس با بریتانیا نیز فعالیت کرده‌اند هم‌چنین از جمله دلایل آن دانشگاه‌هایی مانند هاروارد، پرینستون، آکسفورد و کمبریج شناسایی شدند.

[1] Taşkln & Akça

[2] Latuconsina

آکگون و مریکان[1]	۲۰۲۳	مجله‌ی انجمن تاریخی دانشگاه مالایا	مالزی	تعداد زیادی از مقالات مرتبط با تاریخ هستند و بقیه مربوط به‌روابط بین‌الملل، سیاست و باستان‌شناسی است. این مجله اولویت را به مطالعات تاریخی در مورد مالزی داد و تاریخ سیاسی و تاریخ‌نگاری حوزه‌های پژوهشی غالب در میان مورخان و دانشجویان تاریخ در دهه‌ی ۱۹۶۰ است. تعداد مقالات انگلیسی در مجله، از مقالات مالایی بیش‌تر است و همه‌ی مقالات توسط یک نویسنده نوشته شده است.

در تحلیل پیشینه‌ی پژوهش می‌توان بیان کرد که کمبود مقالات تحلیل محتوایی در حوزه‌ی تاریخ احساس می‌شود. هم‌چنین بیش‌تر مقالات در مورد مجلات معتبر با درجه‌ی علمی بالا چاپ شده‌اند و مورد قبول قرار گرفته‌اند. بر این اساس، لزوم انجام پژوهش حاضر برای خوانندگان روشن می‌شود و خلأ انجام این پژوهش نیز، روشن‌تر می‌شود. با تحلیل مقالات ارایه شده در جدول فوق، روشن می‌شود در دیگر گرایش‌های علوم انسانی، تحلیل محتوایی و گاهی استنادی مجلات مورد توجه است. با این حال در علوم تاریخی چندان استفاده از این روش رایج نبوده است مگر جز استثناهایی. نمونه‌هایی از مقالات خارجی نیز بر اهمیت و لزوم انجام این مقالات افزوده است.

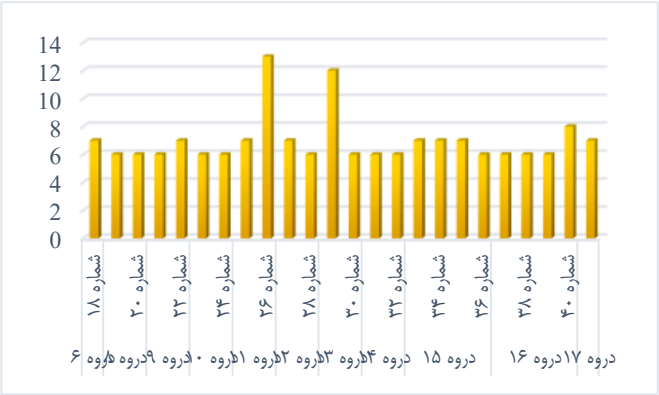
در زمینه‌ی تحلیل تاریخ‌نگاری اسلامی نیز، پژوهش‌های معتبر و مفیدی صورت گرفته است که به‌صورت مختصر آن‌ها را مورد تحلیل قرار خواهیم داد. این طیف از مقالات شامل: شاخصه‌های تاریخ‌نگاری فاطمیان (بابایی سیاب و دیگران، ۱۳۷۹)، بینش و نگرش در تاریخ‌نگاری اسلامی (رضوی، ۱۳۸۵)، تاریخ‌نگاری اسلامی در روایت اهل حدیث (ظریفیان و دیگران، ۱۳۹۱)، طبقات نگاری (رضوی و دیگران، ۱۳۹۵)، جایگاه رویکرد جهانی در تاریخ‌نگاری اسلامی (رضوی و صلاح، ۱۳۹۵)، تبار شناسی مفهوم «صدر اسلام» (عزیزی، ۱۳۹۸) است.

۲. روش‌شناسی

۲۴ شماره، منتشر شده‌ی مجله‌ی تاریخ علم، از شماره اول جلد ۱۸ (اولین شماره قابل‌دسترس در سایت) تا شماره ۴۱، جامعه‌ی آماری این مطالعه را تشکیل می‌دهد و ۱۶۷ مقاله‌ای که در آن شماره‌ها آمده است، نمونه آماری را تشکیل می‌دهند.

---

[1] Akgun & Merican

نمودار ۲. توزیع فراوانی مقالات منتشر شده در «سخن تاریخ»، به تفکیک سال

اعتبار محتوا یا فرم برای اطمینان از صحت تجزیه و تحلیل و طبقه‌بندی متغیرهای جمع‌آوری شده از مقالات استفاده شد. چک لیست‌های ۱۴ سؤالی مقالات فصلی این مطالعه واحد تحلیل این تحقیق بود و شش استاد دانشگاهی در پردیس دانشگاه فرهنگیان البرز بر معتبر بودن و پیروی از آثار علمی قبلی توافق کردند. علاوه بر این، آلفای کرون باخ صحت پرس‌وجوها را تأیید کرد. نکته‌ی حایز اهمیت در این بخش این نکته هست که اکثر شماره‌های مجله در اکثر اوقات بین ۶ تا ۷ مقاله چاپ می‌کنند؛ امّا با این‌حال هنوز هم‌روند چاپ مقالات دارای ثبات و اصول خاصی نیست، گاهی شش مقاله و گاهی بیش‌تر یا کم‌تر از آن و این بی‌نظمی در تعداد مقالات شماره‌ها، نکته‌ی مثبتی برای مجله محسوب نمی‌شود.

جدول ۲. اعتبار سنجی سؤالات مطرح‌شده بر اساس آلفای کرون باخ (SPSS)

متغییر	*آلفای کرون باخ*
سؤال ۱	*0.71*
سؤال ۲	*0.7*
سؤال ۳	*0.93*
سؤال ۴	*0.9*

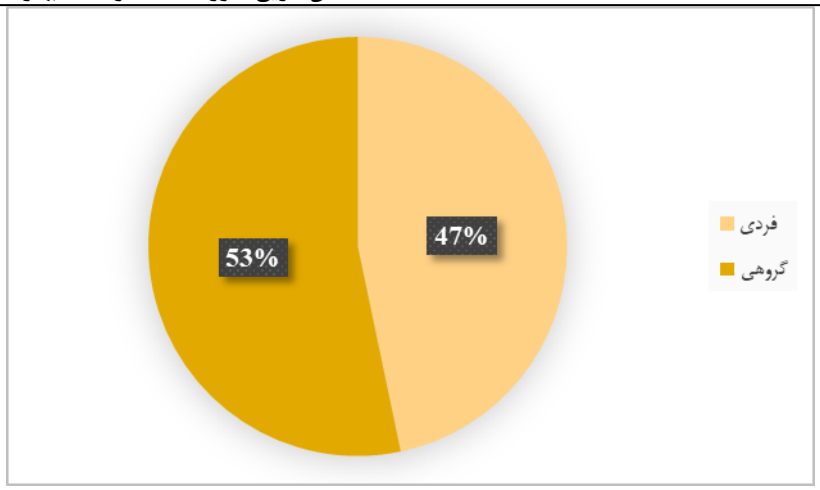
سؤال ۵	*0.92*
سؤال ۶	*0.91*
سؤال ۷	*0.8*
سؤال ۸	*0.93*
سؤال ۹	*0.9*
سؤال ۱۰	*0.98*
سؤال ۱۱	*0.98*
سؤال ۱۲	*0.95*
سؤال ۱۳	*0.94*
سؤال ۱۴	*0.98*
مجموع	*0.89*

سوالات مربوط به تعداد نویسندگان، جنسیت، محل کار در دانشگاه، روش‌شناسی در راستای تکمیل موضوع، موضوعات فرعی و کلمات کلیدی بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از اکسل به همراه آمار توصیفی مانند توزیع فراوانی و طبقه‌بندی داده‌های فراوانی استفاده شد.

۳. یافته‌های پژوهش

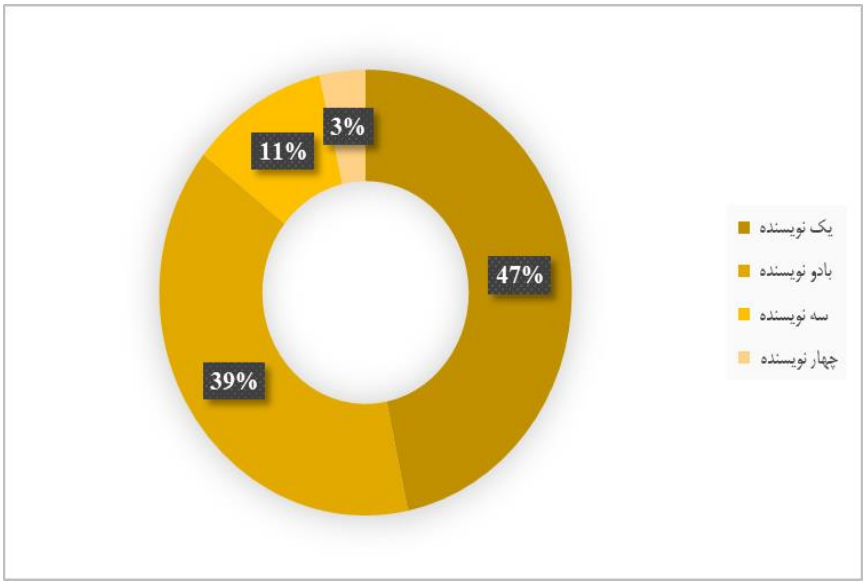
۱٫۳. وضعیت علمی، جنسیتی، هم‌کاری و پرکارترین نویسندگان

توصیف دقیق مقدمه‌ای برای تحلیل یا نقد دقیق است، بنابراین، این بخش از مقاله اگرچه دارای روند آماری است و بیش‌تر جنبه‌ی توصیفی دارد؛ امّا از ملزومات تحلیل محتوایی است و نمی‌توان از آن چشم پوشید. نمودار ۳ موقعیت نویسندگان را از نظر هم‌کاری جمعیتی نشان می‌دهد، به‌طوری که ۴۷ درصد از مقالات صرفا با یک نویسنده و ۵۳ درصد از مقالات تولید شده به‌صورت گروهی نوشته شده‌اند. اگرچه نمی‌توان نویسندگان را به هم نویسندگی و هم‌کاری علمی مجبور کرد؛ امّا در گرایش جهانی، مقالات گروهی بیش‌تر توان تحلیل بین‌رشته‌ای داشته و روند جهانی نسبت به کارهای گروهی مثبت ارزیابی می‌شود.

نمودار ۳. وضعیت هم‌کاری بین نویسندگان مجله‌ی «سخن تاریخ»

در تکمیل یافته‌های پیشین، نمودار ۴. وضعیت هم‌کاری نویسندگان را نشان می‌دهد و این‌که ٪۴۷ از مقالات توسط یک نویسنده، ٪۳۹ توسط دو نویسنده، ٪۱۱ توسط سه نویسنده و ٪۳ توسط چهار نویسنده تولید شده است.

نمودار ۴. وضعیت هم‌کاری بین نویسندگان مجله‌ی «سخن تاریخ» به تفکیک تعداد

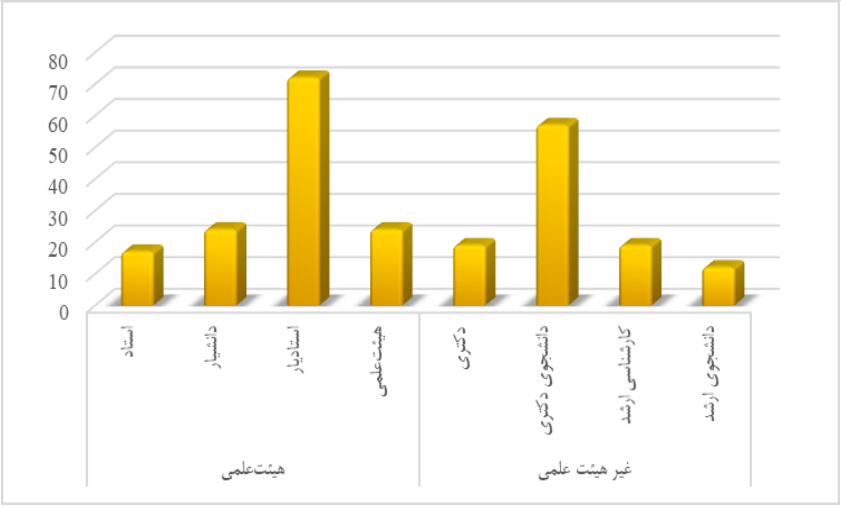
نمودار ۵. نشان می‌دهد که یک نویسنده‌ی مرد برای نوشتن ۵۵ درصد مقالات، ۳۲ درصد با دو نویسنده‌ی مرد، ۵ درصد با سه نویسنده‌ی مرد و ۸ درصد بدون نویسنده‌ی مرد، با یکدیگر

هم‌کاری کرده‌اند. هم‌چنین، میزان مشارکت نویسندگان زن ۲۸ درصد از مقالات با یک نویسنده‌ی زن، ۵ درصد از مقالات با دو نویسنده‌ی زن و ۶۷ درصد از مقالات بدون نویسنده‌ی زن، نشان داده شده است.

100

نمودار ۵. وضعیت هم‌کاری بین نویسندگان مجله‌ی «سخن تاریخ»، به تفکیک جنسیت

بدون شک سطح علمی نویسندگان مقالات در تحلیل اعتبار مجله جایگاه مهمی دارد. نویسندگان مقالات بر اساس سوابق تحصیلی و جایگاه آن‌ها در سلسله مراتب دانشگاهی به گروه‌هایی دسته‌بندی می‌شوند که در نمودار ۶. نشان داده شده‌است. ۲۹ درصد استادیار، ۲۳ درصد دانشجوی دکترا، ۱۰ درصد دانش‌یار، ۱۰ درصد اعضای هیئت علمی، ۸ درصد کارشناسی ارشد، ۸ درصد دکتری، ۵ درصد دانشجوی کارشناسی ارشد را تشکیل می‌دهند. هم‌چنین در این تحلیل نویسندگان به دو دسته هیئت علمی و غیر هیئت علمی تقسیم می‌شوند که بیش از نیمی از نویسندگان را استادان دانشگاه‌ها تشکیل می‌دهند.

نمودار ۶. وضعیت هم‌کاری نویسندگان مجله‌ی «سخن تاریخ»، به تفکیک درجه‌ی علمی

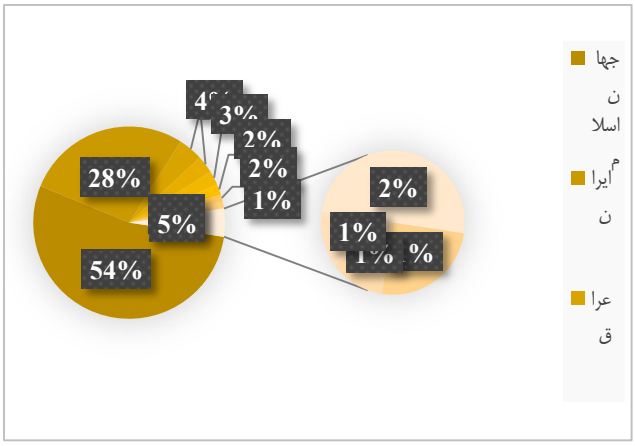
بر اساس جدول ۲. پنج مقاله توسط حمیدرضا مطهری، چهار مقاله توسط نعمت‌الله صفری فروشانی، محمدجعفر اشکواری و حسین عبدالمحمدی، نوشته شده بود که فعال‌ترین نویسندگان محسوب می‌شوند. هر چهار نفر از هیئت علمی دانشگاه‌های معتبر کشور محسوب می‌شوند و مقالات مختلفی را در عرصه‌ی تاریخ اسلام و تشیع منتشر کرده‌اند.

جدول ۳. نویسندگان برتر، تعداد مقالات و وابستگی سازمانی آن‌ها

نویسنده	تعداد مقاله	وابستگی سازمانی
مطهری، حمیدرضا	۵	**دانش‌یار پژوهشکده تاریخ و سیره اهل‌بیت(ع) پژوهش‌گاه علوم و فرهنگ اسلامی**
صفری فروشانی، نعمت‌الله	۴	**گروه تاریخ اهل‌بیت(ع)، مجتمع تاریخ سیره و تمدن اسلامی، جامعه المصطفی(ص) العالمیه**
اشکواری، محمدجعفر	۴	**گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشگاه زنجان**
عبدالمحمدی، حسین	۴	**گروه تاریخ اهل‌بیت(ع)، مجتمع تاریخ سیره و تمدن اسلامی، جامعه المصطفی(ص) العالمیه، قم**

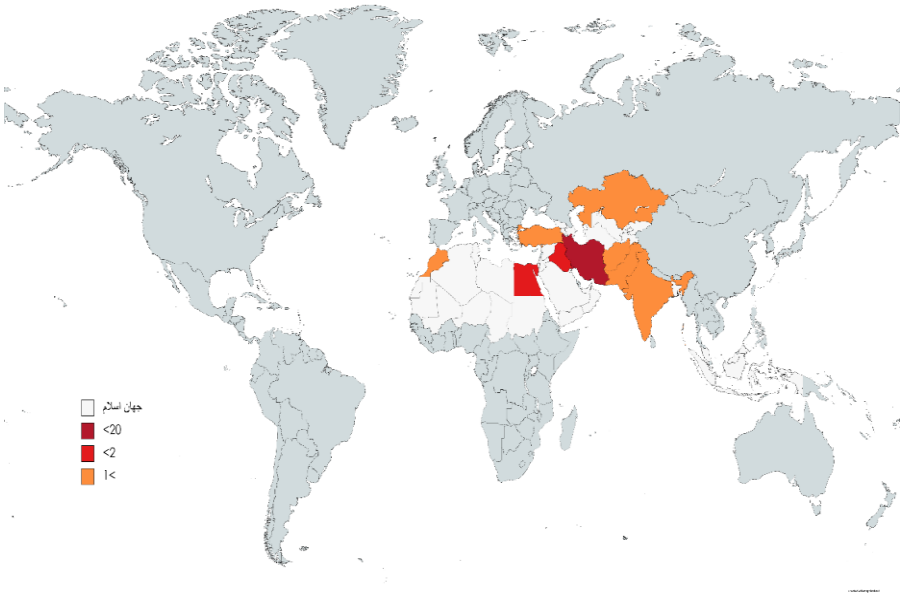
۲٫۳. وضعیت دانشگاه‌ها و کشورهای مورد مطالعه

در تحلیل جغرافیایی موضوعات مقالات با توجه به نمودار ۷. نیز جهان اسلام با ۹۱، ایران با ۴۷، عراق با ۷، مصر با ۵، هند با ۴، افغانستان با ۳، ترکیه با ۲، اندلس با ۲، مغرب با ۲، ترکستان با ۱، پاکستان با ۱ و غیره با ۴ مقاله دارای برتری بودند. هم‌چنین نقشه‌ی شماره‌ی یک نیز، دید جغرافیایی مناسبی از وضعیت ارضی موضوعات مقالات دارد.

نمودار ۷. وضعیت تحلیل جغرافیایی مقالات مجله‌ی «سخن تاریخ»

جغرافیا در بررسی‌های تاریخی همیشه یک اصل مهم است؛ زیرا تمامی فعالیت‌های انسان در بعد زمان، در مکان رخ می‌دهد. بنابراین، توجه بیش از حد به یک مکان جغرافیایی و غفلت از سرزمین‌های مختلف جهان اسلام، خلأهای پژوهشی را متوجه جامعه‌ی علمی تاریخ اسلام می‌کند.

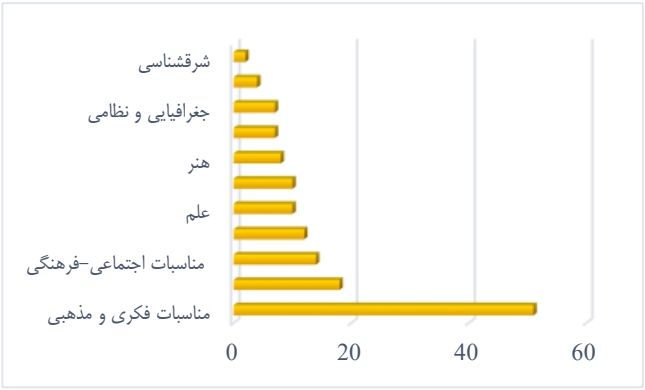
نقشه‌ی ۱. پراکندگی ملیّت نویسندگان مقالات مجله‌ی «سخن تاریخ»

در ادامه نمودار ۸ نیز، وابستگی سازمانی همه‌ی نویسندگان مقالات را به تفکیک نشان می‌دهد، از جمله دانشگاه جامعه المصطفی(ص) العالمیه با ۳۳ نویسنده، دانشگاه آزاد اسلامی با ۲۶ نویسنده، پژوهش‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با ۲۲ نویسنده؛ دانشگاه اصفهان با ۱۸ نویسنده دانشگاه زنجان با ۱۶ نویسنده؛ دانشگاه لرستان با ۱۳ نویسنده؛ دانشگاه شهید بهشتی با ۱۳ نویسنده؛ پژوهش‌گاه علوم و فرهنگ اسلامی با ۱۲ نویسنده؛ دانشگاه تهران با ۱۰ نویسنده بیش‌ترین فراوانی را دارند.

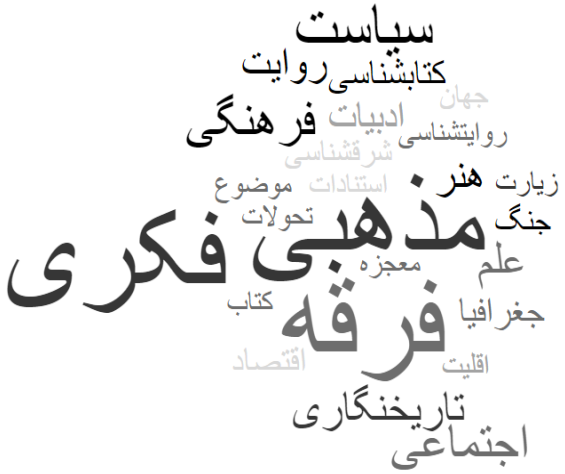
نمودار ۸. وابستگی سازمانی نویسندگان مقالات مجله‌ی «سخن تاریخ»

۳٫۳. وضعیت موضوعی و تاریخی مقالات

بر اساس نمودار ۹، مناسبات فکری و مذهبی با ۵۱، مناسبات سیاسی با ۱۸، مناسبات اجتماعی – فرهنگی با ۱۴، منبع شناسی با ۱۲، علم با ۱۰، تاریخ‌نگاری با ۱۰، هنر با ۸، ادبیات ۷، جغرافیایی و نظامی با ۷، مناسبات اقتصادی با ۴ و شرق‌شناسی ۲ مقاله دارای بیش‌ترین میزان توجه بودند. هم‌چنین با تامل در تصویر ۱، در این میان عناوین مورد بررسی در زمینه‌های تاریخی نیز، فرقه‌های مذهبی، مسایل فکری، تاریخ‌نگاری، هنر، جنگ، روایت شناسی، ادبیات، مرجع شناسی، علوم، جغرافیا، اقتصاد، مسایل فرهنگی و اجتماعی و مسایل سیاسی شناسایی‌شده است.

نمودار ۹. تحلیل موضوعی مقالات مجله‌ی «سخن تاریخ»

تصویر ۱. ابر واژگان مقالات مجله‌ی «سخن تاریخ»

در نمودار ۱۰. در میان‌دوره‌های تاریخی بررسی شده، ۵۶ مقاله در مورد دوران اولیه (از قرن اول تا پایان قرن چهارم)، ۱۵ مقاله در مورد قاجار، ۱۴ مقاله در مورد دوران میانه‌ی اسلامی (از ابتدای قرن

چهارم تا قبل از صفویه) و در مورد صدر اسلام (از قرن اول تا پایان آن) ۱۳ مقاله شناسایی شد.

نمودار ۱۰. تحلیل زمانی مقالات مجله‌ی «سخن تاریخ»

بحث و نتیجه‌گیری

گرایش به هم‌کاری در میان نویسندگان مجلات متوسط ارزیابی می‌شود، با این حال هم‌کاری بین نویسندگان با توجه به‌ترغیب علم جهانی به مشارکت بیش‌تر محققان گرایش مجله پیشنهاد می‌شود که به‌سوی مقالات مشترک تغییر کند. در مورد صحت گرایش انفرادی نویسندگان، نوشتن ۴۷ درصد مقالات تنها با یک نویسنده نشان‌گر عدم تمایل نویسندگان است.

در مورد تحلیل جنسیتی نویسندگان نیز، نویسندگان مرد بسیار فعال‌تر از نویسندگان مرد بودند و یک نویسنده زن در مقالات رایج‌تر بود در حالی‌که مقالات با یک و دو نویسنده مرد با اختلاف چشم‌گیر مشارکت بیش‌تری داشتند؛ بنابراین، عدم گرایش نویسندگان زن مساله است که نیازمند توجه بیش‌تر مسؤولان مجله است؛ که می‌توان با انتشار ویژه‌نامه در مورد تأثیر زنان در تاریخ اسلام و تشیع با نویسندگان خانم جبران کرد.

گرایش زیاد گروه‌های هیئت علمی دانشگاه‌های مختلف و برتری استادیارها و دانش‌یارها در کنار دانشجویان دکتری نشان از قرار گرفتن این مجله در میان مجلات هدف برای چاپ مقالات پایان‌نامه، یک امتیاز ویژه محسوب شده و نشان از توان علمی هیئت تحریریه آن دارد. البته قرار گرفتن در میان نشریات وزارت علوم نیز، در این مؤلفه بی‌تأثیر نیست. حضور استادان در رأس

نویسندگان فعال نیز، نشان هدف بودن مجله حتی برای ارتقای علمی هیئت علمی است که نباید از آن غفلت کرد.

در زمینه‌ی تحلیل جغرافیای موضوعات مقالات با توجه به اهداف نشریه‌ی حضور جهان اسلام در صدر قابل پیش‌بینی و با توجه انتشار مقالات در ایران نیز بر برتری ایران تأثیرگذار بوده است. با این حال در این میان تحلیل مقولات تاریخ اسلام و اهل‌بیت(ع) در کشورهای دیگر نیز نکته قابل توجهی است؛ اما از بزرگ‌ترین مشکلات نشریه برای ورود به عرصه‌های جهانی باید به عدم انتشار مقالات انگلیسی و ناکامی یا عدم توجه نشریه به جذب نویسندگان خارجی و مسلمان دیگر به کشورها به مشارکت در نوشتن مقالات است که انتشار ویژه‌نامه به زبان انگلیسی می‌تواند بسیار محله را در این امر یاری کند.

در زمینه‌ی تحلیل دانشگاه‌ها نیز، باید در ابتدا خاطر نشان کرد که دانشگاه‌های غیر تهرانی از دانشگاه‌های تهرانی سبقت جسته‌اند. برتری جامعه المصطفی(ص) را می‌توان ناشی از هیئت علمی متخصص و مرتبط با اهداف مجله و هم‌چنین انتشار این مجله توسط این سازمان دانست، هم‌چنین، یکی از عوامل، تخصصی بودن نشریه و عدم تمایل افراد برای انتشار مقاله در این نشریه بوده که سال ۹۸ از رتبه‌ی علمی ترویجی به رتبه علمی «ج» ارتقا یافته است و اکثر نویسندگان آن از میان استادان و دانشجویان المصطفی لاجرم انتخاب می‌شده است.

اکثر دانشگاه‌های برتر دارای گروه تاریخ قدرت‌مندی هستند که مانند دانشگاه زنجان به تاریخ تمدن اسلامی می‌پردازند یا مانند دانشگاه تهران به تاریخ اسلام می‌پردازند یا دارای گروه تاریخ قدرت‌مندی هستند مانند دانشگاه الزهرا(س) که در سه مقطع کارشناسی، ارشد و دکتری در رشته تاریخ دانشجو می‌پذیرد که گرایش دکتری تخصصی آن در زمینه‌ی تاریخ ایران و اسلام، تاریخ معاصر و میانه ایران، تاریخ اسلام و مذاهب و فرقه‌های اسلامی فعال است. با مروری در اخبار سایت‌های همین دانشگاه‌ها، رشد و توسعه آن‌ها به‌لحاظ علمی نشان از توان این دانشگاه‌ها دارد. دانشگاه الزهرا(س) و زنجان در کنار دیگر دانشگاه‌های مذکور در رتبه‌بندی تایمز و روند نسبت به قبل پیش‌رفت چشم‌گیری داشتند.

در تحلیل موضوعی و تاریخی مجلات باید خاطرنشان کرد که نشریه در ابتدا تمایل به مسایل مذهبی و فرقه‌های مختلف در جهان اسلام دارد. در وهله‌ی دوم ابعاد تمدنی جهان اسلام در

رتبه بعدی قرار دارد. هم‌چنین توجه به افراد تأثیرگذار در تاریخ اسلام و مخصوصا تشیع هم‌چون امام هادی(ع) و حضرت حمزه وجه بارز موضوعات بود که وجه تأثیرگذاری داشتند.

در تحلیل ابعاد تاریخی نیز، دلیل برتری قرون اولیه‌ی اسلامی حتی بیش‌تر از صدر اسلام حضور امامان شیعی و رخدادهای مرتبط با آنان بوده است و وجه غالب مقالات را تشکیل می‌دهد در حالی‌که در دیگر دوران تاریخی چه در ایران و چه در جهان اسلام موضوعات مرتبط زیادی هنوز مورد مطالعه قرار نگرفته است. هم‌چنین بررسی کتاب‌شناسی نویسندگان خارجی و نقد آن‌ها در غالب نقد کتاب می‌تواند عرصه‌ی جدیدی را برای خوانندگان مقالات به همراه آورد.

با این حال در عین تحلیل مقالات باید خاطر نشان کرد که مجلات، عنوان و گرایش خود را معرفی کرده و همه‌ی نویسندگان حق دارند، مقالات شان را در آن خصوص ارسال کنند. مقالات در مجلات علمی پژوهشی، سفارشی نیستند، تا بتوان برای جنسیت یا فردی و گروهی بودن تدوین مقالات، قوانینی وضع کرد. نیز جغرافیای موضوعات مجله نیز، تابع تصمیم و سفارش مقاله نیست بلکه تابع گرایش هرنویسنده به مطالعات منطقه‌ای خاصی است. اگرچه تحلیل فوق درست است؛ ولی نمی‌توان به موضوعات، مناطق و روش‌های مختلف بی‌تفاوت بود؛ چون در این صورت مجله پویایی خود را از دست می‌دهد.

مجله اگرچه در حالت انگلیسی دارای اشکالات نگارشی چندانی نیست؛ اما در صفحه‌ی خود مقالات دارای اشتباهات و مهم‌تر از آن عدم ارایه فرمت انگلیسی است. هم‌چنین در شماره‌های ابتدایی و امکان دسترسی منابع از طریق سایت وجود ندارد که در شماره‌های آتی جبران شده است و نشان از توسعه‌ی کیفی و خدمات آن دارد. جلد مجله اگرچه طراحی مناسبی دارد؛ ولی رنگ آن در هر شماره تغییر نمی‌کند. عدم ارایه‌ی شاخص برای سرقت علمی (همانند بسیاری از مجلات علمی زیر بیست درصد) نیز، بر سردرگمی محققان می‌افزاید.

منابع

قرآن کریم

۱. آخوندی، عباس (۱۳۹۸)، «تحلیل محتوای مقالات فصل‌نامه راهبرد»، فصل‌نامه علمی راهبرد، ۲۸ (۲)، صص ۱۹۶ - ۱۶۷.

۲. احمدی، حسین (۱۳۹۱)، سنت شفاهی و تاریخ شفاهی در تاریخ‌نگاری اسلام و ایران، رادیو مهر، شماره ۶۳.

۳. ادهم، علی (۱۹۷۴)، بعض مورخی‌الاسلام، ج۱، بیروت.

۴. الله‌اکبری، علی؛ عابدی، احمد (۱۳۹۵)، «تحلیل استنادی و ترسیم شبکه هم تالیفی مجله‌ی مطالعات تاریخی جهان اسلام»، مطالعات تاریخی جهان اسلام، ۴ (۷)، صص ۳۰ - ۷.

۵. امین، سید محسن (۱۴۰۳)، اعیان الشیعه، ج۱، بیروت، مطبعه دار التعارف للمطبوعات.

۶. بابایی سیاب، علی، جان احمدی، فاطمه و آقاجری، هاشم (۱۳۹۷)، «شاخصه‌های تاریخ‌نگاری فاطمیان در گفتمان تاریخ‌نگاری اسلامی»، تاریخ نگری و تاریخ‌نگاری (علوم انسانی)، ۲۸ (۲۱ (پیاپی ۱۰۶)، صص ۵۱ - ۳۳.

۷. بهنیافر، مهدی؛ رجب‌زاده عصارها، امیرحسین؛ عباسیان، زهره (۱۳۹۵)، «تحلیل رفتار استنادی نویسندگان مقالات فصل‌نامه حکمت و فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی(ره) (۱۳۹۳ - ۱۳۸۴)». حکمت و فلسفه، ۱۲ (۴)، صص ۶۴ - ۴۵.

۸. پرتال نشریات وزارت علوم (۱۴۰۲). سایت پرتال نشریات وزارت علوم قابل دسترسی در:
https://journals.msrt.ir/search/?Term=%D8%AA%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%AE&Group=&Language=&App=licant=&AssociationId=&UniversityId=&IsCanceled

۹. حاجی‌پور، بهمن، طیبی ابوالحسنی، سید امیرحسین، عزیزیان کلخوران، زهرا (۱۳۹۵)، «تحلیل محتوای حوزه‌ی مدیریت راهبردی (مطالعه موردی: فصل‌نامه‌ی مطالعات مدیریت راهبردی)»، پژوهش‌های مدیریت راهبردی، ۲۲ (۶۲)، صص ۴۷ - ۱۳.

۱۰. سبحانی، جعفر (۱۴۲۱)، کلیات فی علم الرجال، ج۱، قم، جامعه‌ی مدرسین حوزه‌ی علمیه قم.

۱۱. سجادی، صادق (۱۳۸۰)، تاریخ‌نگاری در اسلام، ج۱، تهران، سمت.

۱۲. سیفی، علی اکبر، مقیاس الرواة فی کلیات علم الرجال، ج۱، قم، انتشارات جامعه‌ی مدرسین حوزه‌ی علمیه قم.

۱۳. دوری، عبدالعزیز (۱۹۸۳)، بحث فی نشأة علم التاریخ عند العرب، ج۱، بیروت.
۱۴. رضوی، سیدابوالفضل (۱۳۸۵)، «بینش و نگرش در تاریخ‌نگاری اسلامی (مطالعه موردی تاریخ نگاری ابن مطهر مقدسی)»، قبسات، (مسلسل ۴۲)، صص ۲۴ – ۵.
۱۵. رضوی، سیدابوالفضل، صلاح، مهدی (۱۳۹۵)، «تأملی بر جایگاه رویکرد جهانی در تاریخ‌نگاری اسلامی؛ تاریخ نگری و تاریخ‌نگاری»، (علوم انسانی)، ۲۶ (دوره جدید) ۱۸ (پیاپی ۱۰۳)، صص ۴۲ - ۲۵ .
۱۶. رضوی، سید ابوالفضل، رضایی برجکی، اسماعیل (۱۳۹۵)، «طبقات نگاری، شیوه‌ای از تاریخ‌نگاری اسلامی و تأثیرپذیری از ساختارهای اجتماعی»، مجله‌ی تاریخ و فرهنگ (مطالعات اسلامی)، ۴۸ (۹۷)، صص ۲۷ – ۹.
۱۷. زارعی، عیسی؛ آذربخش، سید علی؛ خداداد شهری، نیره (۱۳۹۴)، «تحلیل استنادی و محتوایی مقالات فصل‌نامه‌ی مطالعات ملی (شماره‌های ۵۸ – ۱۶)»، مطالعات ملی، ۱۶(۱ (۶۱)، صص ۱۶۵ – ۱۵۱.
۱۸. طبری، محمد بن جریر (۱۴۰۰)، تاریخ طبری، ترجمه‌ی ابوالقاسم پاینده، تهران، انتشارات اساطیر، چاپ یازدهم.
۱۹. ظریفیان شفیعی، غلامرضا، و صیامیان گرجی، زهیر (۱۳۹۱)، تاریخ‌نگاری اسلامی در روایت اهل حدیث نمونه موردی: تاریخ خلیفه بن خیاط»، مطالعات تاریخ اسلام، ۴ (۱۲)، صص ۱۳۶ – ۱۰۹.
۲۰. عزیزی، حسین (۱۳۹۸)، «تبارشناسی مفهوم «صدر اسلام» در تاریخ‌نگاری اسلامی»، مجله‌ی پژوهش‌های تاریخی (مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی اصفهان)، ۵۵ (دوره‌ی جدید ۱۱)، (۳ (پیاپی ۴۳)، صص ۶۸ - ۵۳.
۲۱. گلدتسیهر، ایگناتس (۱۳۸۷)، «منازعات درباره‌ی جایگاه حدیث در اسلام»، علوم حدیث، ۱۳ (۱ (۴۷)، صص ۱۹۵ – ۱۸۵.
۲۲. محمدی، مهدی، متقی دادگر، امیر و مطهری‌نیا، ایمان (۱۳۹۴)، «تحلیل محتوای مقالات فصل‌نامه پژوهش‌های فلسفی – کلامی طی سال‌های ۱۳۷۸ - ۱۳۹۱»، پژوهش‌های فلسفی – کلامی، ۱۶ (۴ (پیاپی ۶۴)، صص ۱۷۱ – ۱۴۹.
۲۳. ناصح ستوده، منیره (۱۳۸۶)، ابن خلدون، مقدمه، تاریخ مجله تاریخ اسلام، شماره ۲۹.
۲۴. نوبختی، حسن بن موسی (۱۴۱۲)، فرق الشیعه، بیروت، دارالرشاد.

25. Akgun, T., & Merican, A. M. (2023). Beginnings of Modern History Studies in Malaysia: A Bibliometric Study of the Journal of the Historical Society, Universiti Malaya, Kuala Lumpur (1960-1969/1970). *SEJARAH: Journal of the Department of History*, *32*(1 (April)), 111–127. https://doi.org/10.22452/SEJARAH.VOL32NO1.7
26. Ang, S.-L., & Low, K. C. P. (2012). Islamic Leadership Lessons from the 9th Century Based on Ibn Khaldun's Muqaddimah. *Educational Research*, *3*. Retrieved October 4, 2023, from https://consensus.app/details/khaldun-lived-13321395-muslim-scholar-enjoys-fame-times-ang/3cbf8b90c0d85545b4d0ab86fe42e954/
27. Austen, R. A., & Jansen, J. (1996). History, Oral Transmission and Structure in Ibn Khaldun's Chronology of Mali Rulers. *History in Africa*, *23*, 17–28. https://doi.org/10.2307/3171932
28. Donner, F. M. (2010). Muhammad and the Believers: At the Origins of Islam. *Choice Reviews Online*, *48*(02), 48-0802-48–0802. https://doi.org/10.5860/CHOICE.48-0802
29. Donner, F. M. (2020). Narratives of Islamic Origins. *Narratives of Islamic Origins*. https://doi.org/10.2307/J.CTV1B9F5GK
30. Hernawan, W. (2017). IBN KHALDUN THOUGHT: A review of al-Muqaddimah Book. *Jurnal Ushuluddin*, *23*(2), 173. https://doi.org/10.24014/JUSH.V23I2.1197
31. Hess, A. C. (1985). Islamic Civilization and the Legend of Political Failure. *Journal of Near Eastern Studies*, *44*(1), 27–39. https://doi.org/10.1086/373102
32. Hirschler, K. (2006). Medieval Arabic historiography: Authors as actors. *Medieval Arabic Historiography: Authors as Actors*, 1–182. https://doi.org/10.4324/9780203965290
33. Nasyrov, I. R. (2021). On Preconditions for Ibn Khaldun's Philosophy of History. *Islam in the Modern World*, *17*(2), 51–76. https://doi.org/10.22311/2074-1529-2021-17-2-51-76

34. Sahin, A. (2018). Critical issues in islamic education studies: Rethinking islamic and western liberal secular values of education. *Religions*, *9*(11). https://doi.org/10.3390/REL9110335
35. Sidani, Y. M. (2008). Ibn Khaldun of North Africa: An AD 1377 theory of leadership. *Journal of Management History*, *14*(1), 73–86. https://doi.org/10.1108/17511340810845499
36. Spies, O., & Schacht, J. (1965). An introduction to Islamic law. *Die Welt Des Islams*, *10*(1/2), 79. https://doi.org/10.2307/1569626
37. Varisco, D. M. (1995). METAPHORS AND SACRED HISTORY: THE GENEALOGY OF MUHAMMAD AND THE ARAB "TRIBE." *Anthropological Quarterly*, *68*(3), 139. https://doi.org/10.2307/3318071